

Actualitat de Franz Kafka

Carles Montpart Tura

Malgrat que encara falten vuit anys perquè es commemori el centenari de la mort de l'escriptor txec en llengua alemanya Franz Kafka, les notícies recents sobre el destí del seu llegat i la influència de la seva obra en la literatura actual fan que segueixi sent un autor de permanent actualitat. Diverses traduccions recents al català de la seva narració més coneguda, La metamorfosi, i la reedició de la novel·la El procés ens donen peu a fer un breu repàs de la seva trajectòria vital i de la recepció que el conjunt de la seva obra ha anat tenint en llengua catalana.

Un jueu a Praga

Franz Kafka (1883-1924) va néixer a Praga, ciutat que, a l'època, pertanyia a la monarquia austrohongaresa. Era el primer fill de Hermann Kafka (1852-1931), un comerciant jueu que regentava des del 1882 un negoci de passamaneria o merceria a la Zeltnergasse, establiment que transformaria més tard en uns grans magatzems que li van donar reputació de ciutadà respectable. La seva mare, Julie Löwy (1856-1934), havia nascut al si d'una família germanoisraelita culta i rica. Kafka, que va tenir com a llengua materna l'alemany, també va aprendre l'idioma txec, ja que el seu pare procedia d'Osek, a prop de Písek, on era un membre de la comunitat jueva txecoparlant i volia que el seu fill parlés amb fluïdesa ambdós idiomes. De totes formes, la família va adoptar la cultura i la llengua alemanya en la formació dels seus fills, ja que de la relació amb aquestes depenia en bona manera el progrés econòmic i el reconeixement social. Kafka, doncs, va créixer sota la influència de tres cultures: la jueva, la txeca i l'alemanya.

Franz era el més gran de sis fills. Els seus dos germans més joves, Georg i Heinrich, varen morir amb quinze i sis mesos, respectivament, abans que Franz tingués set anys. Les altres tres germanes eren Gabriele (Elli) (1889-1944), Valerie (Valli) (1890-1944) i Ottilie (Ottla) (1892-1943). Entre setmana, els seus pares estaven absents de casa, ja que la seva mare ajudava a portar el negoci del seu marit i per tant els fills varen ser educats per un seguit de mainaderes i criats.

Durant la Segona Guerra Mundial, les germanes de Franz varen ser enviades amb les seves famílies al gueto de Łódź i varen morir, allà o en camps de concentració. Ottla va ser enviada primer al camp de concentració de Theresienstadt i, el 7 d'octubre del 1943, al camp de concentració d'Auschwitz, on va ser gasejada, juntament amb 1.267 nens i 51 guardians, a la seva arribada.

Franz Kafka

Formació cultural de Kafka

Del 1889 al 1893, Kafka va assistir al Deutsche Knabenschule, l'escola primària de nois, a l'actual carrer Masná. La seva educació jueva es limitava a la celebració del Bar mitsvà als 13 anys i anar a la sinagoga quatre vegades l'any amb el seu pare, la qual cosa odiava. Després de l'escola primària, va ser admès al classista i rigorós Altstädter Deutsches Gymnasium, una escola d'ensenyament secundari amb vuit graus on l'alemany era també la llengua d'instrucció, situada dins del Palau Kinsky.

Els darrers anys de l'adolescència, va ser membre de la Freie Schule ("Escola Lliure"), una institució anticlerical; llegia àvidament Nietzsche, Darwin i Haeckel, i sentia un autèntic entusiasme pel socialisme (especialment pel que fa a l'ideal de solidaritat) i l'ateisme. D'altra banda, les seves notes destacaven per sobre de la mitjana dels seus companys. Va establir una relació d'amistat especial amb un company de classe, Oskar Pollak, amb qui compartia l'interès per les ciències naturals i la història de l'art.

Amb 14 anys, Kafka va realitzar els seus primers intents com a escriptor. Als seus treballs, cap dels quals no es conserva perquè els va destruir, va percebre la diferència que hi havia amb els dels seus companys de classe, especialment en els aspectes formals. Més endavant va ser admès a la Universitat de Praga, on primer va estudiar química, però després de dues setmanes passà a estudiar dret. A la universitat, es va fer d'un club d'estudiants que organitzaven esdeveniments literaris, lectures i altres activitats. Al final del seu primer any d'estudis, va conèixer

Max Brod, que es convertiria en un amic de confiança durant la seva vida, juntament amb el periodista Felix Weltsch, que també estudiava dret. Kafka va obtenir el grau de doctor en Dret el 18 de juny del 1906 i realitzà un any obligatori de servei a la comunitat sense cobrar, com a administratiu als jutjats civil i penal.

Una vida laboral rutinària

L'1 de novembre del 1907, Kafka va ser contractat a l'Assicurazioni Generali, una gran companyia asseguradora italiana, on va treballar gairebé un any. La seva correspondència durant aquell període posa de manifest que era infeliç amb la seva jornada laboral, amb un horari que feia que fos extremadament difícil que es pogués concentrar en l'escriptura. El 15 de juliol del 1908 ho va deixar i, dues setmanes més tard, trobava una altra feina més agradable a la mútua d'accidents de treball del Regne de Bohèmia.

La feina implicava investigar les lesions personals dels

treballadors industrials i avaluar-ne la compensació. El seu pare sovint es referia a la feina de pèrit d'assegurances del seu fill com a *Brotberuf*, literalment "feina de pa", és a dir, una feina de subsistència que només donava per cobrir despeses. Tot i que Kafka sovint afirmava que menyspreava la feina, el fet és que era un empleat diligent i capaç. També li varen assignar la tasca de compilar i compondre l'informe anual i estava bastant orgullós dels seus resultats. En paral·lel, i buscant desesperadament espais de silenci que sovint no trobava, Kafka es dedicava a la seva obra literària. Juntament amb els seus amics de confiança Max Brod i Felix Weltsch, s'anomenaven Enge Der Prager Kreis (el cercle proper de Praga).

El 1911, Karl Hermann, marit de la seva germana Elli, va demanar a Kafka que col·laborés en l'operació de muntar una factoria d'amiant coneguda com a Prager Asbestwerke Hermann i cia. Kafka va mostrar-hi una actitud positiva al principi i dedicà molt del seu temps lliure al negoci. Durant aquell període, també mostrava interès i es divertia en les actuacions de teatre *jiddisch*, malgrat els recels per part dels seus amics més íntims, com per exemple Max Brod, de qui habitualment rebia suport.

Felice Bauer, Milena Jesenská i Dora Diamant

El 1912, a la casa de Max Brod, Kafka va conèixer Felice Bauer, que vivia a Berlín i treballava com a representant per a una companyia de dictàfons. Durant els cinc anys següents, varen mantenir diverses trobades i una tumultuosa relació epistolar que va incloure diverses proposicions matrimonials que no es van acabar de concretar mai. La

relació finalment va acabar el 1917.

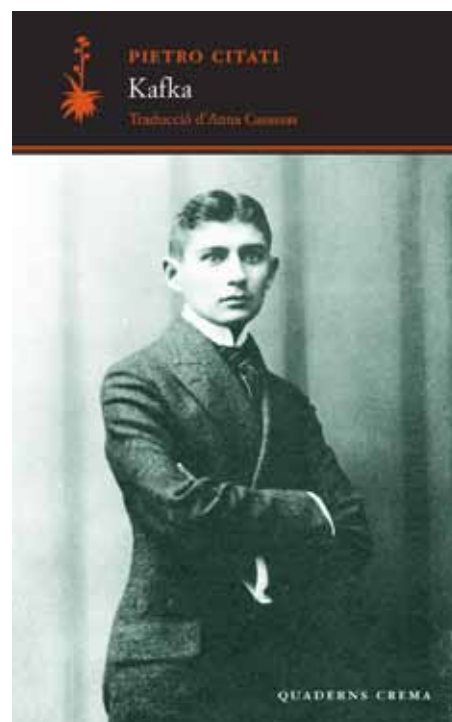
Aquest mateix any, Kafka va patir una tuberculosi que li suposaria des d'aquest moment freqüents convalescències, durant les quals va rebre suport de la família, principalment de la seva germana Ottla. Contràriament al temor de ser percebut de manera repulsiva tant físicament com mentalment, Kafka impressionava els altres amb un aspecte infantil, pulcre i auster, una conducta tranquil·la i freda, i la seva gran intel·ligència, a més del seu particular sentit de l'humor.

Kafka va tenir també una relació intensa amb la periodista i escriptora txeca Milena Jesenská, traductora de les seves obres al txec, relació de la qual en sorgirà també un extens epistolari. Més endavant, el juliol de 1923, durant unes vacances a Graal-Müritz, al mar Bàltic, Kafka coneix Dora Diamant, una professora de guarderia de 25 anys d'una família jueva ortodoxa, i es trasllada temporalment a Berlín amb l'esperança de distanciar-se de la influència de la seva família per concentrar-se en la seva escriptura. A Berlín va viure amb Diamant, que es va convertir en la seva companya els darrers mesos de la seva vida, i en la persona que faria augmentar el seu interès pel Talmud.

Com que la tuberculosi de Kafka empitjorava malgrat els tractaments de medicina naturòpata que feia servir, l'autor va retornar a Praga per anar al sanatori del Dr. Hoffmann a Kierling, prop de Viena, per a un nou tractament. Allà va morir el 3 de juny de 1924. Va ser enterrat a Praga l'11 de juny del 1924, al cementiri jueu.

Una obra breu però molt influent

Tot i que es tracta d'una obra literària relativament breu —sense oblidar que l'autor va morir quan faltava un mes just per complir els 41 anys— les novel·les i les narracions de Franz Kafka han exercit una gran influència en la literatura universal del segle XX, ja que han representat la irrupció sense filtres en la creació literària de l'angoixa existencial de l'home modern. A través de les seves obres, Kafka ens planteja un món desesperançat, regit gairebé sempre per unes lleis difícils de comprendre i que situa l'home en un descoratjament vital que va ser el que ell mateix va sentir tota la seva vida. Kafka suggereix en les seves narracions un submón angoixat i cruel, que reflecteix tal i com ell se sentia a la vida real. Incompès per la família —menys per la seva germana Ottla—, havent de desenvolupar una feina rutinària que a penes li permetia guanyar-se la vida i el respecte patern i, per acabar-ho d'adobar, mantenint unes relacions amoroses que no culminen mai en un matrimoni alhora desitjat i temut, Kafka s'acaba refugiant en l'únic món que pot dominar —i encara—: la seva literatura. Una literatura, però, que acaba sent una obsessió malaltissa d'algú que no és capaç de trobar sentit a l'existència, que arrossega un indefinit però abassegador sentiment de culpa i que no aconsegueix cap relació sentimental estable que el pacifiqui interiorment. La potència significativa, i la proteica capacitat de generar possibles significats de les seves obres, farà que Kafka esdevingui, un cop publicada la seva obra—la major part d'ella pòstumament—, un referent indiscutible de la literatura contemporània. Per tal

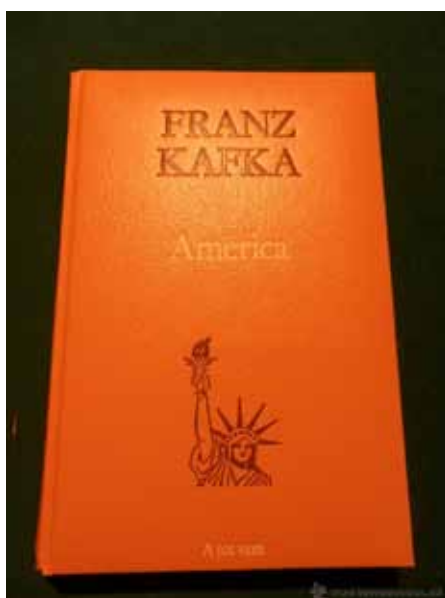
de poder situar en el seu context i arribar al significat més profund, sovint difícil de percebre amb una primera lectura, de l'obra de Kafka, és d'una gran utilitat el llibre escrit per Pietro Citati *Kafka* (Quaderns Crema, 2012), en el qual, a partir d'un gran coneixement de la vida i l'obra de l'autor de Praga, el crític italià, més enllà de proposar-nos una biografia convencional, ens guia pels camins del sentit últim i de les possibles significacions de les seves obres més importants.

Les novel·les

Kafka és autor de tres novel·les, dues d'elles inacabades. Aquest fet mateix, és a dir, la impossibilitat de tenir temps, tranquil·litat i salut suficient per escriure d'una tirada cada un dels seus llibres —que era, segons ell, l'única forma possible d'escriure—, l'abocarà al conreu del conte o la narració, gènere al qual dedicarà una gran part del seu temps i gràcies al qual esdevindrà

més conegut popularment. A banda de les novel·les i els contes, Kafka té una obra encara més extensa conformada per la gran quantitat de cartes i anotacions en forma de dietari que va escriure de manera quasi obsessiva al llarg de tota la seva vida.

Pel que fa a les novel·les, en català disposem des de fa temps d'una magnífica traducció de cadascuna d'elles. *El procés*, escrita per Kafka l'any 1914 i publicada el 1925, va ser traduïda i prologada per Gabriel Ferrater l'any 1966 a la col·lecció "A tot vent" de l'editorial Proa. Després de publicar-se en edició de Butxaca ja fa alguns anys (Club de butxaca, 1991), l'editorial l'ha reeditat aquest juny de 2016 i per tant és una novel·la que es troba sense dificultats als prestatges de novetats de les llibreries. Kafka, que ens serveix com ningú uns inicis inquietants dels seus textos, comença aquesta novel·la amb la coneguda frase següent: "Algú devia haver escampat mentides

contra Josef K., del moment que no havia fet res de mal i que un bon matí van anar a arrestar-lo". A partir d'aquí assistirem a tot el periple que el protagonista segueix per intentar esbrinar —inútilment— el motiu de la seva persecució. Si el nom de l'autor praguès ha donat lloc a l'adjectiu "kafkià" és en gran part pel tortuós desenvolupament de l'argument d'aquesta novel·la.

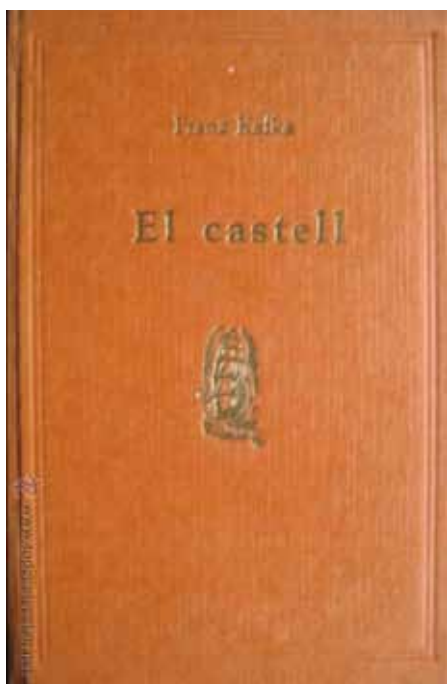
Quant a les dues novel·les inacabades, tenim una traducció de Lluís Solà de *El castell* (Edicions Proa, 1974) —novel·la començada per Kafka l'any 1922 i publicada l'any 1926—, però que actualment és difícil de trobar si no és en llibreries de segona mà ja que no s'ha reeditat. Fins i tot no apareix al catàleg en línia del Grup 62, empresa que actualment gestiona el fons de l'editorial Proa. En aquesta novel·la, el protagonista ara ja és només K., de qui no se'n sap res, i que arriba a un poble situat al peu d'un castell a desenvolupar la seva tasca d'agrimensor. El sentit últim del relat, molt metafòric, és difícil d'escatir, ja

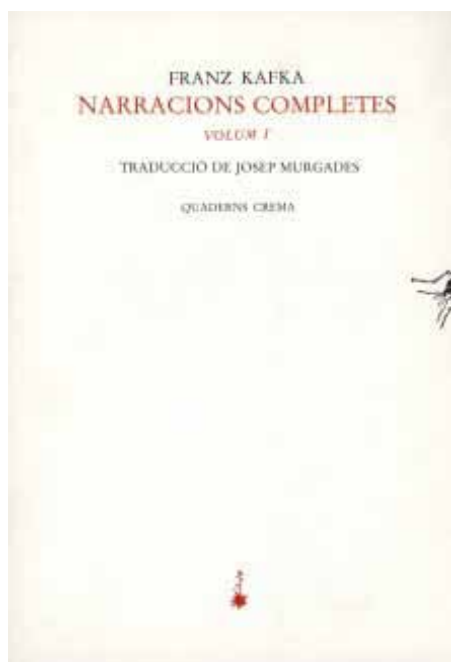
que s'hi ha donat interpretacions que van des de veure-hi una transposició de la burocratització de l'estat i l'administració —i del desemparament i la confusió mental que provoca en les persones— fins a trobar-hi una representació més mística del Paradís inaccessible al qual el protagonista inútilment vol arribar.

En la mateixa situació editorial, és a dir, difícil de trobar a les llibreries, es troba l'última novel·la de Kafka, *Amèrica* (Edicions Proa, 1988) en aquest cas traslladada al català per un dels seus traductors més habituals, Joan Fontcuberta i Gel. L'obra, protagonitzada per Karl Rossmann "un xicot de setze anys a qui els seus pobres pares havien enviat a Amèrica, perquè una minyona l'havia seduït i n'esperava un fill" (p. 11) va ser publicada l'any 1927, tot i que el primer capítol, "El fogoner" ja havia vist la llum com a relat independent l'any 1913. Un cop més, el lector té la impressió de seguir el protagonista a través d'un obscur laberint que el mena a situacions de difícil interpretació. Sembla ser que, en aquest cas, i a diferència de les altres dues novel·les, Kafka tenia pensat un final feliç, on finalment triomfava la justícia i la pietat. *Amèrica* (títol que li va atribuir Max Brod, però que la crítica actual tendeix a desplaçar pel de *El desaparegut*, que sembla que és el que li volia donar Kafka) quedaria, però, com les altres dues, inacabada.

Les narracions

Pel que fa al conjunt de narracions que Kafka va escriure al llarg de la seva vida, i especialment les que el propi autor va dir al seu gran amic Max Brod que calia conservar —recordem que, si s'haguessin

dut a terme les últimes voluntats de Kafka respecte de la seva obra, pràcticament tota s'hauria d'haver destruït—, en català en tenim diverses traduccions, que no sempre inclouen els mateixos títols. Qui primer s'hi va enfrontar va ser Josep Murgades, que va publicar la traducció de la majoria de les narracions en dos volums, avui també pràcticament introbables ja que l'editorial no els ha reeditat: *Narracions completes. Vols. I i II* (Quaderns Crema, 1982). Alguns dels textos que hi figuren, la mateixa editorial els va publicar de manera independent, com ara *A la colònia penitenciària. I altres narracions* (1982) o *Un metge rural* (1995), el primer títol dels quals consta en el catàleg actualment com a "exhaurit".

Més endavant, i no en sabem el motiu —podem pensar que Jaume Vallcorba, l'editor, no va quedar prou satisfet de la traducció de Murgades, o que aquest va retirar els drets de la seva traducció a

l'editorial— Quaderns Crema torna a editar les narracions de Kafka, ara sota el títol més sintètic de *Narracions* (Quaderns Crema, 2000), amb traducció a càrrec de Joan Fontcuberta. El volum inclou els llibres *Contemplació* (1913)—un recull de 18 contes força breus on ja trobem molts dels components de l'univers literari kafià com la soledat o la solterieria—, *La sentència* (1913), una de les seves narracions més conegudes en la qual Kafka planteja un tema que serà recurrent en tota la seva obra: l'omnipotència i la severitat de la figura paterna, el ja esmentat *El fogoner* (1913), *La metamorfosi* (1915), *A la colònia penitenciària* (1919), *Un metge de poble* (1919)—14 relats entre els quals es troba el famós "Informe per a una acadèmia"— i *Un artista de la fam* (1924), que inclou els relats "Primer patiment", "Una doneta", "Un artista de la fam" i "Josefina la cantant o el poble de les rates".

Cal dir que, un any abans, l'editorial Empúries ja havia publicat algun d'aquests contes (concretament "La condemna"—és a dir, "La sentència"—, "El fogoner" i "La metamorfosi", més la famosa "Carta al pare", en un volum titulat *Els fills* (Empúries, 1999) amb traducció de Pilar Estelrich i amb un pròleg d'Enrique Vila-Matas. Pel que fa a aquest últim títol, un punyent escrit de recriminació a la figura paterna —sembla que fins i tot excessiu si ens atensem a la realitat de les relacions paternofilials pròpies de l'època— i que no deixa de ser també un interessant esbós autobiogràfic, en tenim una magnífica edició amb estudi preliminar i traducció a càrrec de Ricard Torrents: *Carta al pare* (L'Avenç, 2009).

La metamorfosi, un cas a part

Si hi ha, però, un relat que ha consagrat de forma unànime el nom de Franz Kafka en l'univers de la creació literària, aquest és, sens dubte, *La metamorfosi*, publicat l'any 1915. La història de la transformació de Gregor Samsa en un repugnant insecte i el seu confinament per part de la seva família fins a la mort per inanició a la seva habitació, és un dels relats més suggeridors i inquietants de tota la literatura universal. No és casualitat, doncs, que aquesta novel·leta sigui l'obra de Kafka més vegades traduïda al català, la més editada en tot tipus de col·leccions —fins i tot escolars, ja que es tracta d'una lectura sovint recomanada a l'ensenyament secundari— i, en definitiva, la més llegida i coneguda popularment.

L'obra, originalment titulada *Die Verwandlung* —escrita per Kafka en vint dies, entre el 17 de novembre i el 7 de desembre de 1912—va ser traduïda al català en primer lloc per Jordi Llovet, amb el títol, traducció literal de l'original, de *La transformació* (Proa, 1978). Ja en la segona edició revisada i les següents (1985 i 2000) i malgrat l'oposició del traductor —que adduïa, a més del criteri propi, el del traductor al castellà, Jorge Luis Borges— es van imposar les raons editorials i publicitàries de titular l'obra amb la designació que l'ha fet més coneguda, és a dir, *La metamorfosi*. Aquesta és la traducció que podem trobar en l'edició escolar més divulgada actualment (Educaula 62, Les Eines, 65, 2009, amb introducció i propostes de treball d'Abraham Mohino i Batet, i també a la col·lecció labutxaca, 2010).

És, per tant, amb aquesta denominació que la trobem en les diverses traduccions que s'han anat fent al català, algunes de les quals ben recents. Cronològicament, i que en tinguem notícia, a aquesta primera traducció de Jordi Llovet l'han seguit els següents traductors: Josep Murgades (a l'edició de *Narracions completes*, Quaderns Crema, 1982); Heike van Lawic i Enric Sòria (Edicions Bromera. Col·lecció A la lluna de València 1989); Pilar Estelrich (a *Els fills* (Empúries, 1999); Joan Fontcuberta (a *Narracions*, Quaderns Crema, 2000). Aquesta traducció també la trobem en edició escolar a l'editorial Vicens Vives i en la edició il·lustrada per Luis Scafati que n'ha fet l'editorial Libros del Zorro Rojo, 2008, reimprès aquest 2016); Carme Gala (Columna Jove, 2001), actualment introbable, i de la qual Jordi Llovet es va limitar a dir el següent: *"També podríem parlar de la traducció de Carme Gala, però com que és tan gran la distància que aquesta traducció presenta entre les seves virtuts i els seus defectes, el crític es col·lapsa, com ja va passar-li en llegir les cent primeres pàgines de La muntanya màgica, de Thomas Mann, i acaba trobant-se incapacitat per dir ni una sola paraula sobre un esdeveniment tan extraordinari i tan enlluernador. Mutis, doncs, i a la gàbia"* (Jordi Llovet. *Brins de literatura universal*. Galaxia Gutenberg, 2012, pàgina 309); Ignasi Pàmies (Editorial Base, 2014, amb pròleg i anotacions de Sergi Bellver); Jaume Creus i del Castillo (Nordica Libros, 2015, amb il·lustracions d'Antonio Santos, pròleg de Juan José Millás i epíleg d'Isabel Hernández); Marta Pera (Sembra Llibres, 2016, amb il·lustracions d'Aitana Carrasco i pròleg de Joan Miquel Oliver,

fundador i compositor del grup Antònia Font). Aquesta darrera és, per tant, la més recent i a la Setmana del Llibre en Català d'aquest setembre l'editorial l'ha anunciat com una de les seves novetats més remarcables.

Per finalitzar, i amb l'ànim de fer entrar al lector ganes de llegir —o de rellegir, si és el cas— aquesta magnífica narració, acarem quatre versions del famós inici del relat, els dos primers més "clàssics" o "canònics" i els dos següents més "actuals". El lector pot jugar al joc de les diferències. Per triar que no quedi.

"Quan, un matí, Gregor Samsa va despertar-se d'uns somnis neguitosos, es va trobar al llit transformat en un insecte monstruós. Jeia damunt l'esquena dura, com una closca, i, si aixecava una mica el cap, es veia la panxa de color marró, segmentada per estreps arquejats, com una volta,

tan prominent que el cobrellit, a punt de relliscar del tot, amb prou feines s'aguantava. Les cames, molt nombroses i dolorosament primes en comparació amb la grandària habitual de Samsa, s'agitaven indefenses davant els seus ulls."

Traducció de Jordi Llovet. (versió revisada, 2000)

"Un matí que en Gregor Samsa es despertà de somnis desassossegats, es trobà al llit convertit en un insecte monstruós. Jeia de sobines damunt una esquena dura com una cuirassa i, aixecant una mica el cap, podia veure's un ventre bru i bombat, solcat de nervadures arquejades, damunt el qual amb penes i treballs s'aguantava el cobrellit, a punt d'acabar de lliscar fins a terra. Les seves múltiples potes, llastimosament primes en comparació amb les seves proporcions, s'agitaven desvalgudes davant els seus ulls."

Traducció de Joan Fontcuberta. (2000)

"Quan un matí en Gregor Samsa es despertà d'uns somnis neguitosos, va trobar-se al llit transformat en un insecte monstruós. Estava estirat damunt l'esquena, dura com una closca, i si aixecava una mica el cap es podia veure la panxa bombada, marronosa, dividida per nervadures en forma d'arc, damunt la qual el cobrellit amb prou feines s'aguantava, a punt de caure a terra. Les nombroses potes, llastimosament primes en comparació amb la resta del cos, tremolaven indefenses davant dels seus ulls."

Traducció d'Ignasi Pàmies (2014)

"Quan Gregor Samsa un matí es va despertar d'uns somnis intranquils, es va trobar al llit transformat en

un enorme insecte. Jeia sobre la seva esquena dura talment una closca i veia, si aixecava una mica el cap, el seu ventre marró i bombat separat per tibants arcuacions, al capdamunt del qual a penes es podia sostenir el cobrellit, a punt de relliscar del tot a terra. Les seves moltes potes, llastimosament primes en comparació a les seves habituals proporcions, se li agitaven, indefenses, davant dels ulls.

Traducció de Jaume Creus i del Castillo (2015)

La resta de l'obra de Kafka

A part de les novel·les i narracions de Kafka esmentades fins ara, també és possible llegir en català el recull d'anotacions al dietari i la crònica de tres viatges que l'autor va escriure des de 1910 fins a la seva malaltia i que el seu amic i marmessor Max Brod va publicar dins de les *Obres completes* l'any 1951. Es tracta de *Diaris: 1910-1923* (MOLU/s.XX, 1988, sense reedicions recents) amb traducció de Francesca Martínez i amb una presentació a càrrec de Lluís Izquierdo. La lectura d'aquests textos de caire més personal ens ajuda molt sovint a entendre millor les obsessions, les pors i els neguits quotidians que Kafka acabava transformant en matèria literària. També tenim en català, amb traducció de Feliu Formosa, el recull de textos més sintètics, metafòrics i sovint de sentit més obscur de l'autor, els *Aforismes de Zürau* (Arcadia /Atmarcadia, 2005). De la resta de l'obra narrativa de Kafka, per exemple del relat *Construint la muralla xinesa*, o a de l'abundant correspondència que Kafka va mantenir amb els seus amics i familiars i, especialment, amb les seves amants, de moment no en disposem de traducció catalana i, per tant, hem de recórrer a les diverses edicions que es poden trobar a les llibreries en castellà.